

## SUMGAİT OLAYLARININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Dr. Nesrin SARIAHMETOĞLU\*

Azerbaycan'ın başkenti Bakü'nün kuzey batısında bir sanayi merkezi olan Sumgait'te Azeriler ve Ermeniler arasında 28 Şubat 1988'de meydana gelen olayların üzerinden 10 yıl geçti. Bu olayların nasıl başladığı ve nasıl geliştiği hususunda problemin ilk çıkış noktasına bakmak gerekir: M. Gorbaçov'un Komünist Partisi Genel Sekreteri olduktan sonra uygulamaya koyduğu glasnost (açıklık) ve perestroyka (yeniden yapılanma) politikaları eski Sovyetler Birliği'nde yaşayan halklar için kısmi bir serbestlik meydana getirir. Bu fırsattan Ermeniler de faydalanırlar ve Dağlık Karabağ'ın iktisaden Ermenistan'a daha yakın olduğunu ileri sürerek Azerbaycan'dan ayrılıp Ermenistan'a verilmesini talep ederler. Bu arada Ermenilerin Dağlık Karabağ üzerindeki iddialarının ve Sovyet Ermenistanı'ndaki Ermeni milliyetçiliğinin Gorbaçov'dan önceki yöneticiler tarafından sürekli kontrol altında tutulduğundan da bahsetmek gerekir. Buna neden Ermenilerin Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlama taleplerinin geçmişinin çok eskilere dayanmasıdır. 1960 ve 1970'li yıllardan başlayarak Ermenilerin Dağlık Karabağ üzerindeki faaliyetleri bugüne kadar gelir. 1965'de Ermeniler Dağlık Karabağ üzerindeki iddialarını 1915 olaylarının 50. yıldönümüne tesadüf ettirirler ve Dağlık Karabağ ile birlikte bu konudaki huzursuzluklarını dile getirme fırsatını bulurlar. Tarihi romanları ile tanınan Sero Hanzadyan, 1977'de Leonid Brejnev'e yazdığı dilekçede Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanmasını ister. 1987'de ise gayr-i resmi Karabağ Komitesi<sup>1</sup> vasıtasıyla Ermeniler 75 bin imzalı bir dilekçeyi M. S. Gorbaçov'a göndererek aynı taleplerini yinelerler.<sup>2</sup> Böylece Gorbaçov ve dönemi Ermeniler tarafından Karabağ'da kendi geleceklerini teminat altına alma anlamını da taşımış olur.

\* M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi

<sup>1</sup> Karabağ Komitesinin amacı Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan'dan koparıp Ermenistan'a bağlamaktır. 11 Aralık 1988'de üyelerinin yarısından çoğu tutuklanarak kapatıldı.

<sup>2</sup> E. E. Fuller, "Armenians Demonstrate for Return of Territories from Azerbaijan", *Radio Liberty Research Report*, (11 Kasım 1987), s. 2; P. Rutland, "Ermenistan'da Demokrasi ve Milliyetçilik", *Avrasya Dosyası. Ermenistan Özel*, sayı 4 (1995-1996), s. 12.

Dağlık Karabağ halkının Ermenistan'a bağlanmak istemesinin nasıl haklı çıkarılacağı ve ne ölçüde yerine getirilmesi gerektiği hakkında gerek Rusya'da gerekse Batı'da çeşitli görüşler ileri sürülür. Uzaktan bakıldığında bütün bu karışıklıkların bir avuç aşırı görüşlü insan tarafından yaratıldığı da düşünülebilir. Ancak ana problem başka yerde aranmalıdır. Çünkü meydana gelen olaylar bir kitle hareketi özelliği taşımaktadır. Milletler arasındaki bu tarz ihtilaflar hızla alevlenir, yatışması için de zaman ve büyük gayret gerekir. İhtilafı yaratacak sebepler bazen çok basit olabilir (basında çıkan bir yazı, bir televizyon programı vb). İşte bu çok basit sebepler çoğu zaman milletlerarası ilişkiler ışığında görülür ve zihinlerde bir "düşman imajı" şekillenir. Güvensizlik ve nefret hissedilen yoğun duygulardır.

Dağlık Karabağ'daki durumun değerlendirilmesi bu değerlendirmeyi kimin ve hangi görüş açısından yaptığına bağlıdır. Olayın Moskova'dan, Bakü'den ve Erivan'dan görülen cepheleri farklılık arzeder. Genel olarak Karabağ olaylarında iki ayrı görüşün mevcut olduğundan bahsedilebilir: İlki Azerilerin ve Ermenilerin bir arada yaşayabilecekleri, problemlerin geçici olup bunların ortadan kaldırılacağı, ikincisi ise iki halkın arasında çok eskilere dayanan bir kinin (dini ve etnik) olduğu, bu kinin azaltılabilir, ama asla sona erdirilemez oluşudur.<sup>3</sup> Dağlık Karabağ'da da Azeriler ve Ermeniler arasındaki ilişkiler bu ikinci görüş açısından yorumlanır ve böylece bölgeyi Azerbaycan'dan koparıp Ermenistan'a bağlamak isteyen Dağlık Karabağ Ermenilerinin kafalarında ciddi bir kavranı kargaşası meydana gelir. Dolayısıyla Dağlık Karabağ'daki Ermeni halkı bütün problemleri, bütün baskıları Bakü'nün kötü maksadı olarak kabul eder. Hatta bölgenin yerleşim de dahil olmak üzere pek çok politikasındaki yanlış hesaplamalardan, sosyal çevreyi ihmal gibi olumsuz sebeplerden Azerbaycan sorumlu tutulur.

Sumgait olayları, Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'la birleşmesini isteyen ile "Karabağ bir Azerbaycan toprağıdır. Ermenistan'la birleşemez" diyenlerin mücadelesinin bir uzantısı olarak meydana gelir. Olaylardan birkaç gün önce iki Azerinin Eskeran'da öldürülmesi,<sup>4</sup> Azerilerin toplu olarak Ermenistan'dan göçe zorlanmaları, yaratılan psikolojik baskı ve korku gerilimi artırarak Sumgait

---

<sup>3</sup> A. Guber, "Nogomy-Karabakh: The Burden of Problems Real and Imaginary", *New Times*, sayı 38 (1988), s. 24.

<sup>4</sup> Sumgait'teki parti yöneticileri "27 Şubat'ta Lenin meydanında yeni başlayan mitinglerde adamlarımız halkı arasına girerek Karabağ'da olaylar olmadığını, kimsenin kimseyi öldürmediğini, dedikodulara ve söylentilere kulak asılmamasını tebliğ ediyorlardı. Bu sırada meydana radyo yayını ile Sovyetler Birliği Baş savcı yardımcısı Katusev, Ermenilerin Eskeran'da iki Azeriyi öldürdüklerini açıklayınca olayların başlaması için gereken sebep de yaratıldı" diyorlardı. "Sumgait Faciesi veya Üstümüze Atılan Böhtan", *Azerbaycan*, sayı 9 (27 Şubat 1992), s. 8.

olaylarına adım adım yaklaşılmasını sağlar. Son olarak Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a verilmesi meselesinin çözüme kavuştuğu söylentileri Ermeniler arasında yayılınca Ermenistan'dan gelen provokatörler mevcut şartları iyi kullanarak çatışmaları başlatırlar.<sup>5</sup>

Aslında burada düşünülmesi gereken bu olayların neden bir başka şehirde değil de Sumgait'te olduğudur. Bu şehir Sovyetler döneminde halklar dostluğu şiarıyla kurulan ve böyle bir etnik çatışmanın bekleneceği son yerdir. Sumgait'in en karakteristik özelliği bir sanayi şehri olması ve Hazar Denizi sahillerini kirletecek bütün müesseselerin burada bulunmasıdır. Ancak buna rağmen şehri iyileştirme çabaları 1970 yılından itibaren neredeyse durdurulmuş gibidir. Ekolojik şartların kötülüğüne rağmen yeni iş sahaları şehre çok sayıda insanın göç etmesine ve burada yaşamasına imkan sağlar.<sup>6</sup> Bir gazetede yer alan makalede şehrin nüfusu hakkında şu bilgiler verilir:<sup>7</sup>

*...Şehir nüfusu tahmin edilenin üzerinde artmaktadır. 1985 yılının sonunda planda öngörülenden 100 bin kişi fazladır... Geçen beş yılda şehrin eğitim amaçlı inşaatlarına bir manat bile ayrılmamıştır... Bugün 19 bin ailenin veya şehirdeki her üç aileden birinin konut şartlarının iyileştirilmesine ihtiyacı vardır. Bunların yarısı basit ev koşullarına bile sahip değildir.. Sanayi müesseselerinin yöneticileri işçi katlığını cumhuriyetin kırsal bölgelerinden gelenlerle ortadan kaldırmaya çalışmışlardır...İş arayanlar sel gibi şehre geldi. Civar yerlerde bir gece içinde "gecekondu" lar oluşmuştur... Buralarda tahminen 10 bin kişi yaşamaktadır.*

Sumgait olaylarının meydana gelme sebebini bazı yazarlar şehrin yapılanmasındaki (tarihi, milli-medeni) temeller olarak görmekle birlikte Sumgait

---

<sup>5</sup> İ. Eliyev, *Dağlık Karabağ. Tarih, Faktlar, Hadiseler*, (Bakü 1989), s. 107-108.

<sup>6</sup> Kommunist Sumgait (19 Nisan 1987) gazetesi sadece şehrin nüfusunu değil, problemleri hakkında da bilgi verir.

Z. Bünyatov, " Sumgayıt Niye?", *Acı Hegigatler*, (Bakü 1991), s. 14-15; E. Namazov, "Milli Menafeler. Heyal ve Gerçeklik", *Gençlik*, sayı 4 (1988), s. 15;

<sup>7</sup> E. Namazov, *ayn.mkl.*, s. 14

benzeri kurulan diğer şehirlere de potansiyel bir tehlike gözüyle bakmanın doğru olmadığından bahsederler.<sup>8</sup>

...Sumgait kimya endüstrisinin inşa edildiği bir meydan olarak kurulmuştu. Buna bağlı olarak şehir halkı ülkenin çeşitli yerlerinden gelen insanlara göre şekil kazandı.

Bir başka yazar da, "Neden Sumgait?" sorusunun cevabını arar: <sup>9</sup>

... Her şeyden önce şunu söylemeliyim ki, Azerbaycanda şimdiye kadar Sumgait olaylarını haklı göstermek isteyen veya o zor günlerden bahsetmek istemeyen ne bir söz ne de bir davranışa rastladım. Aksine bütün Azerbaycan halkı bu olayları kınamaktadır. Fakat bu günlere nasıl gelindi? Hem de niye mesela eski Gence'de, Bakü'de, Nahçevan'da değil özellikle Sumgait'te?... Sumgait bir işçi şehridir. Ülkenin her yerinden bu arada Karabağ'dan da çalışmak için buraya gelen aileler vardır. Sumgait'in ülke için çok büyük önemi olsa da problemleri kendinden de büyüktür.

Sumgait'te meydana gelen 28 Şubat olaylarının görünürdeki sebebi Ermenistan'dan gruplar halinde gelen göçmenler olsa da Ermeni provokatörler Azerileri olayları yaratan taraf haline getirirler.<sup>10</sup> Bir gün sonra Ermenistan KP MK'nin I. sekreteri K.S. Demirciyan televizyonda yaptığı konuşmada olaylar

---

<sup>8</sup> Namaz(ov), şehirlerde kurulacak milletlerarası ilişkilerin sadece derin milli-medeni temeller dahilinde olacağını, gelişiminin de ancak bu esasların doğal ve mantıklı sonucu olabileceğini belirtir.

E. Namazov, *ayn.mkl.*, s. 14-15.

<sup>9</sup> Hidayet, "Hegigat Kar Deyil...", *Ulduz*, sayı 10 (1989), s. 68.

<sup>10</sup> Olaylar sonrasında çoğunluğunu Azerilerin oluşturduğu yüzden fazla kişinin tutuklandığı ve toplu olarak yargılanacakları belirtilir. Sovyetler Birliği Baş savcı yardımcısı Aleksandr Katusev. Sumgait'te önemli olaylar cereyan ettiğini ve önceden planlanmış bir katliam yapıldığını söyler. Azerbaycan kaynakları ise soruşturmanın Azerbaycan ve Sovyet savcılıkları tarafından ortaklaşa sürdürüldüğünü ifade ederler.

"Karabağ'da Katliam Önceden Tasarlandı. Milliyet", *Azerbaycan*, sayı 263 (1988), s. 193; İ. Ö. Veliyev, *Dünya Susur, Tarih Susmur*, (Bakü 1994), s. 237; "Azerbaycan'da Toplu Tutuklama, Toplu Yargılama. Tercüman", *Azerbaycan*, sayı 263 (1988), s. 186;

hakkında bilgi verir ve "bütün bu olanlar cumhuriyetimizde Ermeniler ve Azeriler arasındaki ilişkilere özellikle dikkat etmemizi gerektirmektedir" der. MK bürosu bütün teşkilatlara ve yöneticilere her şehirde ve bölgede, her köyde ve müessesede, her ailede bu tür sebepleri engellemek için özel tedbirler alınmasını böylece Azeri halkının rahatsızlığı için hiçbir sebebin kalmamasını, dedikoduların engellenmesini emreder. Ancak bu isteklerin tamamen tersi gerçekleşir ve bütün Ermenistan'ı Azerilere karşı bir hareket dalgası sarar. İşlenen suçlar gün geçtikçe artar, bunları engellemek veya cezalandırmak için gerekenler yapılmaz.<sup>11</sup> Kafan'dan kovulanlar Bakü ve Sumgait'e gelmeye başlayınca göçmen akını kitlesel bir hal alır ve olayları engellemek mümkün olamaz.<sup>12</sup> Bu arada Sovyetlerin Ermenistan'dan kovulan insanların kaderiyle hiç ilgilenmediği de tartışılan konulardan biridir. Kanunlar yaptırım gücünü kaybedince olayların başlaması için gereken zemini yaratanlar da, ceza görmeyeceklerinin verdiği rahatlıkla davranmaya başlarlar.

Bugün bir başka görüş, olayların Ermeniler tarafından planlandığı yönündedir. Çatışmaların başlamasına birkaç saat kala Ermeni basınının gizlice şehre girmelerinin sağlanması, böylece iki saat süren olayların başından sonuna kadar videoya çekilip yurt dışındaki Ermeni cemaatlerinin bulunduğu yerlere gönderilmesi gibi sebepler buna örnek verilir.<sup>13</sup> Ermenilerin bu olaylarda hazırlıklı olduklarının düşünülmesine yol açan bir başka sebebi de Sumgait parti komitesi tebligat şubesinin müdürü Yusuf Tabarovski açıklar. Tabarovski, Sumgait olaylarının yurt dışındaki Ermeni mafyası tarafından planlandığını ve yerli Ermenilerle Ermenistan'daki milliyetçilerin hayata geçirdiğinden bahseder. Olaylar öncesinde üst düzeyde çalışan pek çok Ermeninin çocuklarını okul ve kreşlerden alarak şehri terk etmeleri, olaylardan önce şehrin Ermeni halkı tarafından kasalardan 2 milyondan fazla para çıkarılması, ayrıca general Arutyunov'un olaylar sırasında şehre görünürde şahsi işleri için gelmiş olması gibi sebepler Tabarovski'nin fikirlerini ispatlamak için ileri sürdüğü delillerdir.<sup>14</sup>

Sumgait olaylarında daha sonra adının Grigoryan olduğu öğrenilen ancak kendini Azeri olarak gösteren bir Ermeni, Grunk<sup>15</sup> örgütüne para yardımıyla

---

<sup>11</sup> İ.Ö. Veliyev, *ayn. esr.*, s. 238.

<sup>12</sup> Ş. Ekberzade, "Yanan da Biz, Yaman da Biz", *Seher*, (17 Şubat 1990), s. 3-4; İ. Veliyev-B. Muradov, *Ermenistan Azerbaycanlılarının Soygırımı*, (Bakü 1996), s. 6.

<sup>13</sup> "Azerbaycan'dan Yeni Bir Ses", *Yeni Forum*, sayı 227 (16-28 Şubat 1989), s. 9-10.

<sup>14</sup> "Sumgait Faciesi veya Üstümüze Atılan Böhtan" s. 8.

<sup>15</sup> Grunk: Ermenistan'nın Sovyetler Birliğinden ayrılıp bağımsız bir devlet kurmasını amaçlıyordu. Böylece Ermenistan'da faaliyete geçen örgüte Grunk (Leylek) adı verildi. Bu örgüt Ermenilerin ari ırktan olduğu ve üstün ırk olduğu düşüncesini yaymaya başladı.

bulunmayı reddettiği için beş kişilik bir Ermeni ailesini öldürür.<sup>16</sup> Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu çeşit tahriklerle harekete geçirilen kalabalık bir kitlenin engellenebilmesi çok güçtür. Olaylardan sonra Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Genadi Gerasimov, 32 kişinin (26'sı Ermeni 6'sı Azeri) öldüğünü yüzlerce kişinin de yaralandığını açıklar. İlk aşamada göz altına alınan yüzlerce kişiden sonra "anti-Ermeni" faaliyetlerinden dolayı Ahmed Ahmed(ov), İsmail İsmail(ov) ve Yaver Cafer(ov) gibi Azeri gençleri tutuklanır ve mahkemeleri Moskova'da yapılır. Buna karşın Ermeni saldırılarında hayatını kaybeden Azeriler için Ermeniler, "anti-Azeri" faaliyetlerinden dolayı yargılanmazlar.<sup>17</sup>

Olaylar sırasında pek çok Azerinin kendi hayatını tehlikeye atarak Ermeni ailelerini, iş arkadaşlarını, komşularını kurtardığı bilinmektedir. Bir Azeri otobüs şöförü 10 Ermeniye Sumgait'ten uzaklaştırarak memleketi olan Şeki'ye götürür. General V. Kreyev, "Azeriler bizlere yardım etmeseydi. ölenlerin sayısı daha fazla olurdu" der.<sup>18</sup>

Sumgait'teki olayların hemen akabinde sıkı yönetim ilan edilir ve Dağlık Karabağ'a geniş kültürel haklar tanınır. Ancak bundan sonra Azerbaycan'da ve

---

"Denizden Denize Büyük Ermenistan" fikri ortaya atıldı. Bir zamanlar Ermenistan'ın Hazar kıyılarından Ege kıyılarına kadar uzandığı söylendi ve bu devletin yeniden kurulması gerektiği savunuldu. Grunk örgütünün istekleri tehlikeli bir hale gelmişti. Onlar, bağımsız Ermenistan fikrini savunurken, Karabağ Komitesinin amacı halkı bu isteklerinden uzaklaştırıp bütün çabaları Karabağ'ı almak yolunda yoğunlaştırmaktı. Grunk'tan bu nedenle ayrı düşüyorlardı. Zori Balayan, Silva Kaputikyan, Abel Aganbekyan Grunk'un isteklerini çok aşırı ve tehlikeli buluyorlardı. Grunk'un lideri Baruyr Ayrıkyan yurt dışına sürüldü. Buradan yaptığı açıklamada, " ... Ermeni milletinin asıl düşmanları Kaputikyan, Balayan ve Aganbekyan'dır. Bizim amacımız sadece Karabağ'ı almak değildi. Amacımız daha büyüktü. Biz özgür bir Ermenistan yaratmak istiyorduk" diyordu.

<sup>16</sup> "Azerbaycan'dan Yeni..." s. 9-10., Z. Bünyatov, *ayn.mkl.*, İ. Eliyev, *ayn.esr.*, s. 108.

<sup>17</sup> *Krakan Tert* (Edebiyat Gazetesi) her sayısında sayfalarının büyük bir kısmını bu olaylara ayırır. S. Şahmuradyan adında bir muhabir Moskova'daki duruşmaları takip ederek şahitlerin her dediğini, duruşmaların belki de kayıtlara geçmeyen ifadelerini haber olarak verir. Hidayet, *ayn.mkl.*, s. 68; N. Sarahmetoğlu, "Azeri-Ermeni İlişkileri ve Dağlık Karabağ Olayları", (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1989), s. 90.; A. L. Altstadt, *The Azerbaijani Turks. Power and Identity under Russian Rule*, ( Hoover Press, 1992), s. 197.

<sup>18</sup> K. Ovcerenko-Z. Gedimbeyov-Y. Arakelyan, "Emosiyalar ve Agıl", *Azerbaycan Gençleri*, (22 Mart 1988), s. 2.

Dağlık Karabağ'da irili ufaklı olayların meydana gelmesi engellenemez.<sup>19</sup> Moskova asker ve tanklarla gerginleşen durumu kontrol altına alır, 5 Mart'ta da Kafkasya-ötesi Müslümanları Dini İdaresi Reisi Şeyhülislam Allahşükür Paşazade, Azeri ve Ermeni halklarını sükunete davet eden bir konuşma yapar.<sup>20</sup>

Erivan'da 8 Mart tarihinde 300 bin kişi toplanarak Sumgait'te ölenler için protesto gösterileri yaparken aynı gün Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkezi Komitesi'nde yapılan toplantıda Sumgait olaylarından sonra hayatın normale döndüğü, üretimin yeniden başladığı ve okulların açıldığı kaydedilir.<sup>21</sup>

12 Mart'ta çatışmalara sahne olan Sumgait'in dış dünya ile bütün bağları kesilir, Sovyet askerleri ile tanklar şehri kontrol altına alırlar. Ertesi gün Moskova'daki Ermeni kilisesinin bahçesinde toplanan sayıları 1.000 civarındaki gösterici Sumgait'te Ermeniler anısına ayin düzenleyerek, Azeriler ve Sovyet basını aleyhinde sloganlar atarlar ve bu gösterilerde "Sumgait pan-Türkizmin müdahalesidir" yazılı pankartlar taşıyarak dikkati çekerler.<sup>22</sup> Bu gösteriden dört gün sonra şehir parti komitesinin I. Sekreteri Müslimzade ile birlikte Belediye Başkanı T. Memed(ov) ve Cafer(ov) gibi parti üyeleri de Moskova tarafından görevlerinden alınır.<sup>23</sup>

Bugün üzerinden 10 yıl geçmiş olmasına rağmen Sumgait halkı hala olayların tam olarak nasıl başladığını bilememekte ve bunu dış güçlerin tahriklerine bağlamaktadır. Yusuf Tabaroski'nin, Sumgait olaylarının dördüncü yılı münasebetiyle *Azerbaycan* gazetesi muhabiri Ramig Süleymanoğlu'nun "Sizce Sumgait olaylarını engellemek mümkün müydü?" sorusuna verdiği cevap ilginç olmasının ötesinde belki de aranan bütün soruların cevabıdır.

... Bugün bu soruya daha kesin cevap verilebilir. Önce şehir idaresi suçu üzerimize alırsak cezamız hafifler mantığını üstün tutup suçu

---

<sup>19</sup> E. Fuller, "New Demonstration in Armenia and Azerbaijan Exemplify Polarization of Views over Nagorno-Karabagh", *Radio Liberty Research Report*, (1 Haziran 1988), s. 1.

<sup>20</sup> E. Fuller, *ayn.mkl.*, s. 1.

<sup>21</sup> E. Fuller, *ayn.mkl.*; s. 5; "Sov.İKP MK'de Müşavere", *Azerbaycan Gençleri*, (12 Mart 1988), s. 1; "Moskova'da Ermeni Sancısı", *Hürriyet*, (14 Mart 1988), s. 1-2; N. Devlet, "Karabağ Olayları", *Türk Edebiyatı*, sayı 175 (Mayıs 1988), s. 21-35.

<sup>22</sup> E. Fuller, *ayn.mkl.*, s. 7; "Soviet Union a Firm Nyet", *Times*, (4 Nisan 1988); N. Sarahmetoğlu, *ayn.esr.*, s. 92.

<sup>23</sup> K. Ovçerenko-Z. Gedimbeyov-Y. Arakelyan, *ayn.mkl.*, s. 2; N. Sarahmetoğlu, "90'lı Yılların Öncesinde Dağlık Karabağ'daki Gelişmeler ve Olayların Kronolojisi", *Azerbaycan*, sayı 310 (Temmuz-Ağustos 1996), s. 30-42.

üstlerine aldılar. Eğer cumhuriyet idaresinin ve İttifakın yetkili organlarının bu olayları engellemeye gerçekten niyetleri olsaydı, Ermeni mafyasının planlarına karşı tedbir olsaydı, siyasetçiler, karşı-casuslar, deneyimli hukukçular meydana gelebilecek tahribat hakkında şehir idaresine ve halka zamanında bilgi verseydiler evet, değil Sumgait olaylarının hatta daha sonraki olayların da önünü almak mümkün olabilirdi...

Ermeniler Sumgait'te çıkan olayları kullanarak bütün dünya kamuoyunun dikkatini "bir katliamın kurbanları oldukları" hususuna çekmeyi başarırlar. Bunun yanı sıra tarihin çeşitli dönemlerinde 1895, 1915 ve 1920'de Türklerden zarar gördüklerini de ilave ederek Sumgait olaylarını bunların bir uzantısı olarak değerlendirirler.

Sumgait olaylarında tutuklanan Nizami Nuruşoğlu Meherrem(ov)'un yazdığı mektup, bu olayların bir kez daha düşünülmesi gerektiğini hatırlatmıyor mu? 24

*Sayın yazı işleri*

*1988'de Sumgait olayları sırasında beni 14 yıl hapse mahkum ettiler. Güya o zaman ben bir Ermeni'yi balta ile öldürmüşüm. Halbuki böyle bir şey olmadı. Fakat bu Ermeni'yi öldürmüş olsaydım bile yine de bana verilen bu 14 yıllık cezanın haksız olduğunu düşünürdüm. Çünkü müslüman öldüren Ermeni ödüllendirildiği halde "bizimkiler" beni yedi yıldır hapiste tutuyorlar. 14 yılın dediğim gibi yedi yılını çektim, dört yıl hafifletildi, bundan sonra üç yıl daha hapis yatmam gerekiyor... Şunu da söyleyeyim ki, bu zaman zarfında bütün prezidentlere, ilgili yerlere bu konuda defalarca müracaatta bulundum. Ancak hiçbirinin bir neticesi olmadı. Onun için size müracaat etmeye karar verdim. Rica ediyorum bu yazıyı basıp neler çektiğimi, niye tutuklandığımı herkese bildirin. Belki adalet insafa gelir de cezaman üç yılını indirip beni özgürlüğe çıkarırlar... Ümit ediyorum ki, gazetenizin nüfuzundan istifade edip bana yardım eli uzatacaksınız.*

---

<sup>24</sup> N.Nuruşoğlu Meherremov, "Hebshanadan Mektub. Büyük Şor Kasabası", *Tezadlar*, (8 Aralık 1994), s.3.